

VYRESNIŪJŲ MOKSLEIVIŲ DAŽNIAUSIOS ŽODINĖS ASOCIACIJOS

V. Vaišvilaitė

Žodinės asociacijos šiuo metu daugiausia tiriamos tose psichologijos srityse, kurios vienaip ar kitaip nagrinėja reikšmės problemą. Reikšmė – tai sąmonės vienetas, atspindintis mąstymo ir kalbos santykį [5; 50], todėl jos struktūros atskleidimas svarbus tiek teorijai, tiek praktikai.

Vienas iš reikšmės analizės metodų – asociacinis eksperimentas. Jis atskleidžia objektyviai egzistuojančius tarpžodinius ryšius [7, 202]. Didelės žmonių grupės asociacijų tyrimai leidžia fiksuoti „... kalbos sistemos nulemtas reikšmes bei (...) individualias prasmes“ [9, 37]. Vienus atsakymus duoda šimtai žmonių, kitus – tik atskiri tiriamieji. Toks asociacijų pasiskirstymas – nuo labai dažnų iki pavienių – leidžia kalbėti apie asociacijų normas.

Šiuo metu sudarytos daugelio pasaulio kalbų asociacijų normos, publikuojami asociacijų žodynai [1].

Žodinių asociacijų normos plačiai naudojamos diferenciniams–diagnostiniams tikslams ir spręsti teorinius kalbinės veiklos klausimus. Mėginama išsiaiškinti, kaip kultūrinės–elinės sąlygos veikia kalbos procesus [10, 54]. Eksperimentinėje psichologijoje normos naudojamos planuojant atpažinimo, išiminimo procesų tyrimus, kad būtų galima kontroliuoti kai kurių strategijų naudojimą [8, 274]. Pagal asociacinio eksperimento kai kuriuos rodiklius K. Toimas nustatinėja žmonių kognityvinį stilių [11].

Apie lietuvių kalbos dažniausias asociacijas duomenų kol kas nėra. Sudarinėjant bendras na-

cionalines normas, reikia dalinių normų daugeliui populiacijos grupių, nes atsakymų pobūdis priklauso nuo amžiaus, išsilavinimo, profesijos ir pan. [4. 193-194].

Mes išsikėlėme uždavinį surinkti ir susisteminti vyresniųjų moksleivių žodines asociacijas. Mokyklose atliekama nemažai psichologinių tyrimų, ir moksleivių žodinių asociacijų normos padidintų šių tyrimų efektyvumą. Tokios dalinės normos būtų pirmas žingsnis sudarant bendras nacionalines normas.

Metodika. Naudojame Kento-Rozanovo žodžių sąrašą. G. Kentas ir A. Rozanovas (Kent G. H., Rosanoff A. J.) 1910 m. pirmąkart sudarė anglų kalbos asociacijų normas, apibendrinę 1000 žmonių reakcijas į 100 žodžių. Tie žodžiai vadinami Kento-Rozanovo sąrašu (testu) ir naudojami, sudarant kitų kalbų normas [1]. Sąrašo originale yra 100 žodžių, tačiau, versdami į lietuvių kalbą, kai kuriems palikome po du atitikmenis (bath - vonia, maudyti; square - kvadratas, aikštė; light - šviesa, šviesus; dream - sapnas, svajonė), todėl mūsų sąrašą sudaro 104 žodžiai. Visi jie buvo išspausdinti ant lapų stulpeliu, tiriamieji prie kiekvieno parašydavo savo reakciją.

Tyrime dalyvavo 500 vyresniųjų klasių moksleivių iš penkių respublikos mokyklų - 326 mergaitės ir 174 berniukai. Tiriamųjų amžius - 14-18 metų.

Skaičiavome kiekvienos asociacijos dažnumą. Asociacijas klasifikavome į sintagmatines ir paradigmatines.

* **rezultatai.** Asociacijų normos - tam tikros populiacijos atsakymų visuma, tačiau neretai publikuojami tik penki patys dažniausi atsakymai į kiekvieną stimulą [2, 3]. Mūsų tiriamųjų grupėje penki dažniausi atsakymai apima vidutiniškai 51% visų atsakymų į kiekvieną žodį, iš jų jau galima spręsti apie būdingiausius tarpžodinius ryšius. 81,2% dažniausių asociacijų yra sintagmatinės. Atsakymai pateikiami lentelėje.

Lentelė. Penkių šimtų lietuvių moksleivių dažniausi atsakymai į Kento-Rozanovo stimulus (po žodžiais – stimulus – surašyti atsakymai ir tiriamųjų, davusių kiekvieną atsakymą, procentas)

1.	Stalas		pakalnė	9,2
	apvalus	17,4	lygumas	1,6
	kėdė	12,4	10. Namas	
	didelis	10,6	didelis	15,2
	medinis	8,0	gražus	15,2
	aukštas	5,2	aukštas	6,8
2.	Tamsus		mūrinis	4,0
	šviesus	12,2	dviaukštis	3,8
	kambarys	12,0	medinis	3,8
	naktis	9,2	11. Juodas	
	juodas	9,2	katinas	19,6
	miškas	8,4	baltas	9,2
3.	Muzika		tamsus	7,2
	graži	17,8	šuo	4,8
	linksma	7,4	varnas	3,8
	švelni	6,8	12. Avienu	
	skambi	4,8	skani	28,6
	estradinė	4,8	mėsa	9,6
4.	Liga		šviežia	6,8
	sunki	44,2	neskani	5,2
	baisi	8,6	riebi	5,2
	sveikata	3,6	13. Patogumas	
	sirgti	3,4	gera(s)	32,2
	gripas	3,4	didelis	6,2
5.	Vyras		malonumas	5,4
	aukštas	22,6	butas	3,8
	gražus	10,0	nepatogus	2,6
	moteris	7,6	14. Ranka	
	geras	7,6	ilga	15,0
	stiprus	6,2	švelni	9,0
6.	Gilus		koja	8,8
	šulinys	27,6	didelė	6,2
	ežeras	24,6	švari	4,2
	upelis	3,6	balta	4,2
	miegas	3,6	15. Trumpas	
	jausmas	3,6	kelias	12,6
7.	Minkštas		ilgas	9,8
	patalas	17,6	sijonas	6,0
	fotelis	7,8	siūlas	5,8
	kietas	7,8	filmas	5,2
	pagalvė	6,0	16. Vaisius	
	kamuolys	3,8	skanus	24,2
8.	Valgymas		saldus	14,4
	skanus	38,0	obuolys	12,4
	greitas	5,6	prinokęs	6,2
	gardus	4,2	sultingas	5,0
	sotus	2,8	17. Drugelis	
	pietūs	2,6	margas	24,0
9.	Kabmas		gražus	12,2
	aukštas	51,6	spalvotas	6,4
	didelis	12,4	balta	5,8
	status	12,0	margaspalvis	4,8

18.	lygus		vanduo (vandens)	7,6
	laukas	27,4	norėti	7,2
	kelias	16,8	27. Upė	
	stalas	14,2	srauni	25,0
	paviršius	5,0	gili	18,8
	ledas	2,8	plati	18,2
19.	Isakymas		vanduo	5,4
	gricžtas	39,4	ilga	4,2
	direktorius	3,0	28. Baltas	
	ivykdytas	2,6	sniegas	41,0
	vykdyti	2,4	juodas	7,2
	žiaurus	2,2	šviesus	3,0
20.	Kedė		pienas	3,0
	minkšta	13,8	namas	3,0
	stalas	8,6	29. Gražus	
	žema	8,2	namas	9,2
	aukšta	8,0	medis	5,2
	sulūžusi	7,0	žmogus	5,0
21.	Saldus		sodas	4,0
	saldainis	20,6	oras	3,4
	medus	20,2	30. Langas	
	cukrus	9,8	didelis	28,2
	obuoiys	9,6	atviras	12,4
	pyragas	4,8	stiklas	9,6
22.	Švilpti		plotas	5,0
	garsiai	34,8	švarus	4,2
	švilpukas (švilpynė)	6,8	31. Šiurkštus	
	rėkti	4,8	žmogus	11,2
	šaukti	4,0	paviršius	7,8
	draugui	3,6	popierius	4,6
23.	Moteris		šalikas	4,0
	graži	27,4	rankšluostis	3,8
	jauna	7,2	švelnus	3,8
	vyras	6,2	32. Pilielis	
	aukšta	5,0	žmogus	11,4
	švelni	4,2	tarybinis	7,0
24.	Šaltas		mandagus	6,8
	ledas	22,8	TSRS	5,6
	vanduo	16,0	geras	3,0
	oras	11,4	33. Kojas	
	sniegas	7,0	didelė	12,4
	vėjas	6,4	ilga	10,8
25.	Lėtas		kreiva	6,2
	žmogus	22,8	maža	5,0
	vaikas	8,6	purvina	4,4
	berniukas	6,4	34. Voras	
	greitas	6,0	didelis	16,6
	valsas	2,8	baisus	9,8
	šokis	2,8	voratinklis	8,0
26.	Trokšti		juodas	7,6
	gerti	15,2	mažas	6,2
	laimės	13,8	35. Adota	
	gėrio (gero)	7,6	smaila	36,8

	plona	12,6	44.	Žemė	
	siūlas	11,2		apvali	22,6
	maža	7,6		juoda	18,0
	aštri	4,0		didelė	8,8
36.	Raudonas			šalta	5,2
	obuolys	21,0		maintintoja	3,4
	kaklaraištis	7,0	45.	derlinga	3,4
	šalikas	6,0		Rūpestis	
	kraujas	4,4		didelis	23,4
	pomidoras	4,2		sunkus	5,4
37.	Miegoti			motinos	4,2
	saldžiai	22,0		mažas	4,0
	lova (lovoje)	8,4		gilus	2,8
	ilgai	8,2	46.	Kareivis	
	gerai	7,4		drąsus	13,0
	sapnuoti	6,4		jaunas	7,6
38.	Pyktis			geras	3,2
	su draugu	6,8		pareigingas	3,0
	didelis	6,2		aukštas	3,0
	smarkus (smarkiai)	4,0	47.	Kopūstas	
	baisus	3,0		žalias	21,0
	bartis	2,8		didelis	15,8
	reikšmingas	2,8		skanus	8,4
39.	Kilimas			raugintas	6,4
	gražus	16,0		apvalus	4,2
	minkštas	10,0	48.	Kietas	
	margas	9,0		akmuo	30,0
	didelis	7,2		riešutas	10,4
	spalvotas	3,6		minkštas	8,2
40.	Mergaitė			medis	5,6
	graži (gražuolė)	19,6		ntienas	4,4
	maža	10,2	49.	Erėlis	
	gera	6,8		didelis	16,8
	berniukas	5,6		paukštis	9,0
	daili	4,2		drąsuolis (drąsus)	5,0
41.	Aukštas			skraidyti (skrenda)	4,6
	namas	15,8		kalnai	4,2
	medis	13,6	50.	Škrandis	
	vyras	10,2		tuščias	15,8
	kainas	7,2		didelis	6,0
	stiprus	6,2		skaudantis	5,4
42.	Darbas			virškinimas	5,2
	sunkus	32,6		mažas	4,8
	geras	15,8	51.	Štėbas	
	įdomus	3,8		aukštas	18,2
	malonus	3,2		plonas	18,0
	lengvas	2,4		ilgas	16,2
43.	Rūgštus			žalias	3,6
	obuolys	26,6		medis	3,2
	pienas	22,8	52.	Lempa	
	saldus	6,6		šviesi	13,0
	agurkas	6,0		šviečia	9,4
	citrina	4,4		šviesa	9,2

	didelė	5,8	trumpa	3,6	
	maža	3,8	nuostabi	2,2	
53.	Sapnas		62.	Avis	
	spalvotas	11,2		balta	16,4
	saldus	10,4		vilna (vilnos)	8,4
	įdomus	10,2		garbanota	8,0
	gražus	9,8		didelė	5,2
	miegas	7,6		riebi	4,4
54.	Geltonas		63.	Vonia	
	obuolys	7,8		balta	14,6
	lapas	6,2		didelė (didžiulė)	14,2
	namas	5,2		vanduo	10,6
	viščiukas	5,0		švari	8,6
	drugelis	3,6		gili	4,4
55.	Duona		64.	Vila	
	skani	30,0		graži	17,0
	juoda	13,8		didelė	9,2
	rupi	6,8		namas	6,8
	gardi	5,0		patogumas	3,2
	kasdieninė	4,6		gera	3,0
56.	Teisingumas		65.	Greltas	
	geras	9,0		traukinys	16,8
	teisėtas (teisingas)	7,0		arklys (žirgas)	7,8
	melas	4,8		bėgikas	7,0
	visiems	4,6		kiškis (zuikis)	7,0
	žmogus (žmogaus)	4,4		lėtas	5,2
57.	Ėrniukas		66.	Žydras	
	mažas (mažiukas)	13,4		bangus	71,8
	mergaitė	7,0		mėlynas	4,8
	gražus	6,4		vanduo	4,4
	geras	6,2		kamuolys	1,8
	išdykęs	5,4		ežeras	1,2
58.	Šviesa			balionas	1,2
	ryški	12,6	67.	Alkanas	
	tamsa	8,4		vilkas	30,4
	šviesi	7,4		šuo	27,2
	akinanti	6,4		žmogus	14,2
	skaisti	5,4		sotus	3,6
59.	Sveikata			vaikas	2,6
	gera	37,2	68.	Kurigas	
	bloga	9,4		bažnyčia	10,6
	brangi	8,4		senas	6,6
	slūpri	6,2		žmogus	4,0
	liga	4,8		geras	4,0
60.	Biblija			storas	3,8
	stora	15,0	69.	Galva	
	knyga	11,5		didelė	20,2
	senas	10,0		protingas	8,0
	įdomi	8,0		plaukai	6,8
	didelė	5,4		apvali	6,6
61.	Atmintis			maža	6,6
	gera	46,2	70.	Okeānas	
	bloga	9,2		platus	22,8
	puiki	4,2		didelis	22,0

lentelės tęsinys

	vanduo	7,2		kaimas	4,2
	gilus	6,2		namai	3,6
	vandenynas	4,2		senas	2,6
71.	Krosnis		80.	Kvadratas	
	šilta	21,0		keturkampis	11,6
	karšta	20,6		mažas	11,6
	didelė	4,8		didelis	9,2
	kūrenti (kūrenasi)	4,4		lygus	4,0
	aukšta	4,2		kubas	3,8
72.	Ilgas		81.	Sviestas	
	keltas	35,2		geltonas	25,8
	trumpas	8,8		skanus	11,2
	siūlas	3,6		sviestuotas	10,0
	šalikas	2,6		riebus	9,4
	stiebas	2,4		šviežias	3,6
73.	Religija		82.	Gydytojas	
	tikėjimas (tikėti)	8,2		geras	34,8
	bjauri	8,0		baltas	5,0
	kunigas	7,0		gydyti (gydo)	4,8
	senas (senovinė)	5,2		chalatas	3,6
	bažnyčia	5,0		blogas	2,6
74.	Degtinė		83.	Garsus	
	karti	27,0		žmogus	14,4
	stipri	7,0		dainininkas	11,2
	neskani	6,0		aktorius	5,8
	bjauri	5,8		rašytojas	5,6
	alkoholis	5,6		garsas	4,6
75.	Vaikas		84.	Vagia	
	mažas	35,6		gudrus	8,0
	geras	11,2		apsukrus	6,0
	gražus	2,4		blogas	4,2
	išdykęs	1,8		prityręs (patyręs)	3,6
	verkia	1,8		sugautas	3,4
76.	Kartus		85.	Liūtas	
	pipiras	33,0		piktas	15,0
	saldus	9,0		balsus	11,4
	vaistai	5,4		žvėris	6,8
	vaisius	5,0		didelis	6,6
	agurkas	4,8		stiprus	6,4
77.	Plakittukas		86.	Džiaugsmas	
	sunkus	21,2		didelis	32,0
	mažas	10,0		laimė	5,0
	kalti (kala)	3,6		begalinis	4,8
	didelis	8,4		liūdesys	4,6
	kietas	7,8		geras	3,6
78.	Ištroškęs		87.	Lova	
	vanduo (vandens)	17,8		plati	25,4
	gerti (geria)	14,0		balta	25,0
	žmogus	10,8		didelė	3,6
	laimės	3,2		miegoti	3,0
	medis	3,0		ilga	2,8
79.	Miestas			medinė	2,8
	didelis	42,0	88.	Sunkus	
	gražus	10,0		akmuo	28,2

lentelės tęsinys

	darbas	25,8	97.	Karalius	
	lengvas	8,0		piktas	4,6
	daiktas	5,2		geras	4,6
	gyvenimas	2,8		valdovas	4,4
89.	Tabakas			karūna	4,2
	kartus	13,6		išdidus	3,6
	kvepia (kvapnus)	7,6	98.	galingas	3,6
	cigaretė	5,8		Sūris	
	rūkyti	4,2		baltas	22,6
	dūmai	4,0		skanus	19,0
90.	Kūdikis			sūrus	5,4
	mažas	33,8		kietas	4,2
	verkia (verkiantis)	7,8		plandiškąs	3,6
	rėkia (rėksnys)	6,0	99.	Žygejimas	
	vaikas	5,6		vyšnia (-ios, -ių)	20,0
	gražus	3,6		gelė (-ės)	16,4
91.	Mėnulis			gražus	14,4
	apvalus	17,2		obelis (-ų)	9,4
	geltonas	9,4		nuostabus	2,8
	pilnatis (pilnas)	7,8	100.	Išsiganęs	
	šviesti (šviečia)	7,2		vaikas	19,4
	šviesus	6,8		žmogus	12,6
92.	Žirklys			berniukas	6,0
	aštrios	35,4		kiškis (-io)	5,6
	kirpti (kerpa)	16,6		šuo (šuns)	4,6
	didelės	5,6	101.	Svajone	
	mažos	4,6		didelė	9,4
	geležinės	4,0		išsipildžiusi (išsi- pildanti)	8,8
93.	Ramus			neišsipildžiusi (ne- išsipildanti)	7,2
	vaikas (-ai)	18,6		graži	5,6
	žmogus	12,4		gera	4,2
	vanduo	4,8	102.	Maudyti	
	tylus	4,8		vaiką	24,5
	miegas	3,8		kūdikį	9,0
94.	Žalias			šunį	8,8
	miškas	13,0		vanduo	6,4
	medis	11,8		lėlę	6,2
	lėpas	10,2	103.	Aikštė	
	žolė	7,2		didelė	25,6
	agurkas	5,8		plati	22,4
95.	Druska			Lenino	6,6
	sūri	61,6		Raudonoji	6,4
	karti	8,4		graži	3,2
	balta	5,0	104.	Šviesus	
	cukrus	2,6		kambarys	15,8
	rūgšti	2,2		dangus	14,8
96.	Gatevė			tamsus	6,6
	plati	40,4		gyvenimas	6,2
	ilga	13,6		namas	3,8
	siaura	7,4			
	didelė	3,8			
	mašina (-os)	2,0			

Rezultatų aptarimas. Įvairių kalbų asociacijų normose, sudarytose Kento-Rozanovo sąrašo pagrindu, dominuoja nevienodas asociacijų tipas. Amerikiečių grupėje sintagmatiniai atsakymai sudaro 18%, lenkų - 44% (9,66), o lietuvių moksleivių - 81,2% dažniausių atsakymų. Tokie rezultatai aiškiami kalbų semantinės struktūros ypatumais.

Net pačiose dažniausiose asociacijose, kurios nelabai jautrios amžiaus ir profesijos įtakai, yra atsakymų, nulemtų būtent tiriamųjų amžiaus, mokymosi: „Įsakymas - direktoriaus“, „Švilpti - draugui“ ir kt. Tai dar kartą patvirtina teiginį, kad būtina sudarinėti dalines normas.

Įvertinant naudotą metodiką, reikia pažymėti, kad ne visi stimulai vienodai svarbūs ir informatyvūs. Reakcijos į tokius stimulus, kaip „kunigas“, „karalius“, „biblija“ labai įvairios, dažnai tiriamieji jiems nerasdavo atsakymo. Šie žodžiai kalboje retai vartojami, todėl ir tvirtų asociacinių ryšių nesudaro. Kento-Rozanovo sąrašas sudarytas prieš 70 metų kitomis kultūrinėmis socialinėmis sąlygomis. Šio sąrašo naudojimas, sudarant įvairių kalbų normas, leidžia atlikti tarpkalbinius lyginimus, o praktiniams tikslams reikėtų sudaryti platesnius asociacijų žodynus.

НАИБОЛЕЕ ЧАСТЫЕ СЛОВЕСНЫЕ АССОЦИАЦИИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ

В. Вайшвилайте

Резюме

Представляются наиболее частые ассоциативные ответы, данные 500-ми литовскими старшеклассниками. В качестве стимулов были использованы слова из списка Кента-Розанова. Большинство полученных ассоциаций являются синтагматическими.

LES ASSOCIATIONS LES PLUS FRÉQUENTES DES ÉCOLIERS SUPÉRIEURS

V. Vaišvilaitė

Résumé

En utilisant la liste de Kent et Rosanoff on a recueilli les associations des 500 écoliers supérieurs. On a composé les normes partielles d'associations dans la langue lithuanienne. Les associations syntagmatiques dominant.

LITERATŪRA

1. Norms of Word Association//Ed. Postman. L., Keppel G. - N. Y.;L.: Academic Press, 1970.
2. Kurcz I. Psycholingvistyka. - W-wa. - 1976.
3. Toim K. Estonian word association norms for the Kent-Rosanoff test // Труды по психологии. - Тарту. - 1980. - Вып. 8. - С. 60-76.
4. Анастаси А. Психологическое тестирование. - М., 1982. - Т. 2. - 295 с.
5. Выготский Л. С. Избранные психологические исследования. - М., 1956. - 519 с.
6. Леонтьев А. А. Общие сведения об ассоциациях и ассоциативных нормах //Словарь ассоциативных норм русского языка /Под ред. Леонтьева А. А. - М., 1977. - С. 5-16.
7. Лурия А. Р. Язык и сознание. - М., 1979. - 319 с.
8. Палермо Д. С. Словесные ассоциации и речевое поведение у детей //Изучение развития и поведения детей /Под ред. Липсита Л. П., Спайкера Ч. К. - М., 1966. - С. 214-286.
9. Петренко В. Ф. Введение в экспериментальную психосемантику; исследование форм репрезентации в обыденном сознании. - М., 1983. - 175 с.
10. Тойм К. Сравнительный анализ словесных ассоциаций в разных языках//Тр. по психологии. - Тарту. - 1977. - Вып. 6. - С. 52-71.
11. Тойм К. Применение свободных словесных ассоциаций в психоллингвистике//Труды по психологии. - Тарту. - 1981. - Вып. 10. - С. 18-31.

Vilniaus V. Kapusko universitetas
Psichologijos katedra

Įteikta
1986.01.07